

Pareizrakstība – 1940 (pirmā padomju)

Izglītības ministrijas pareizrakstības komisijas atzinumi par latviešu pareizrakstību

Valdības Vēstnesis 31.07.1940

(Pieņemti uz Izglītības un kultūras nolikuma .731. .panta pamata.)

1. Latviešu alfabētā ir šādi burti: a, b, c, č, d, e, f, g, h, i, j, k, ķ, l, ļ, m, n, ņ, o, p, r, ŗ, s, š, t, u, v, z, ž.

2. Patskaņu gaŗuma apzīmēšanai lietojami burti ar gaŗuma zīmi - ā, ē, ī, ō, ū.

3. Patskaņu gaŗums apzīmējams, saskaņā ar rakstu valodas izrunu, ko māca Izglītības ministrijas izdotās vārdnīcas un skolām atļautas gramatikas, tā, piemēram, gaŗais ā runājams un rakstāms verbu tagadnes- ā-celmu beigās (mēs darām, jūs darāt, skatāties, skatāties, viņš skatās, darāms, skatāms) un gaŗais ī verbu piedēkļu zīlēs i priekšā (darīju, darīji, darīja, darījām, darījāt; skatījos, skatījies, skatījās, skatījāties, medīju, medī, medī, medījam, medījat; medīju, medīji, medīja, medījām, medījāt) un atvasinājumos no Sāda tipa -verbiem (medījums, darījums).

Svešvārdos var šaubu gadījumā garumu atstāt neapzīmētu.

4. Mīkstinātais ģ jālieto saskaņā ar gramatikas sistēmu, tā — substantīvu un adjektīvu ja-celmu un substantīvu ē-celmu zināmos locījumos (kaŗš, kaŗa u. t. t., gaŗš, gaŗa u. t. t., gaŗums, ģen. stūŗa, dat. stūŗim jeb stūŗam, daudzsk. stūŗi, stūŗu stūŗiem, stūŗus, stūŗos, daudzsk. ģen. cepuŗu) un verbu :tagadnes ja-celmos, atskaitot vienskaitļa 2. personu un imperatīvu ar -iet (tveŗu, viņš tveŗ, tveŗam, tveŗat).

Formās, kur gramatikas sistēma r mīkstinājumu neprasa, tas nav obligāts, piem., jūra jeb jūŗa, grūts jeb grūts, barot jeb baŗot.

5. Atšķirībā no h (piem., habilitācija; hieroglifs, Hamburga) svešvārdos un svešos īpašvārdos aukslēju berzeņa (vācu ch, krievu x, poļu ch, grieķu χ u. t. t.) apzīmēšanai lietojams burtu. savienojums ch (piem., chiromantija, Charkova; Chvalkovskis, Chochlovs), izņemot gadījumus, kur ch vietā latviešu

.valodā jau ieviesies k vai ķ (piem.; koris, kolera, orķestris, ķīmija, Ķīna).

6. Latviski rakstītos svešos īpašvārdos nevar lietot zīmes ā, ā, ō, ō, ø, ü, y un tāpat izrunājamus burtu savienojumus ae, oeh, uo u. tml., bet to vietā jālieto e, ē, i, ī, piem., Kēgi (Kaegi). Mellers (Möller, Moeller), Ķelne (Köln). Millers (Müllcr, Myller, hol. Mullcr), Mīnchene (München), Cīriche (Zürich), Brisele (Bruxelles), Ēre (Eure).

7. Latviski rakstītos sugas un īpašvārdos, kas pārnākuši no svešām valodām, nevar lietot divkāŗšojumu hh, cc, dd, gg, kk, pp, ss, tt un tāpat izrunājamus savienojumus ck, dt, tc, tz u. tml., bet to vietā jāraksta b, c, d, g, k, p, s, t, piem., Grabe (Grabbe), Lipe (Lippe), Knops (Knopp), klade (vācu

Kladde), Oto (Otto), grote (vācu Grotte), Hese (Hesse), kase, Bage (Bagge), Mikola (Mikkola), Fricis (Fritz), Kocebū (Kotzebue), Ricebitele (Ritzebüttel).

8. Saskaņā ar ieviesušos rakstu valodas izrunu vārdu sākumā, izrunājams un rakstāms nebalsīgais s svešvārdos, piem., septembris, sociālisms, Sofija, bet grieķu un latīņu vienkāršais s starp patskaņiem rakstāms kā balsīgais z (piem., analīze, bāze, fizika, filozofija, kazuistika, uzuals). Speciālos gadījumos klasiskās filoloģijas rakstos un senās literatūras tulkojumos pēc vajadzības var paturēt arī s patskaņu starpā.

9. Jautājumos, kas šais noteikumos nav izņemti, norādījumus dos pareizrakstības vārdnīca, ko drīzumā izdos Izglītības ministrija.

Ar šo atcelti Izglītības ministrijas Pareizrakstības komisijas atzinumi par latviešu pareizrakstību (Lik. kr. 1939. g. 136).

Rīgā, 1940. g. 25. jūlijā.

Izglītības ministrs P. Lejāšs.

Latviešu pareizrakstībā atjaunots stāvoklis, kāds bija līdz 1938. gadam

Latvijas Kareivis 30.07.1940.

(Raksta sākumā – pilns Atzinumu teksts no VV)

Pie šiem atzinumiem izglītības ministrs prof. P. Lejāšs paskaidro:

«1938. gadā agrākā valdība apstiprināja «Izglītības ministrijas Pareizrakstības komisijas atzinumus par latviešu pareizrakstības un dažu valodas gramatisko formu pārveidojumiem», kaut gan pret tiem bija izsacījušies šai komisijā aicinātie valodnieki un jau arī daudzu «atzinumu» formālā neskaidrība rādīja, ka nav lietpratēju, kas tādu rakstību atzītu par pareizu un varētu to ieviest dzīvē. Pret šiem «atzinumiem» izteicās sabiedrība gan ar daudziem atsevišķiem protestiem, gan arī plašiem memorandiem, kam bija tūkstoši parakstu (skolotāji, studenti, rakstnieki). Tādēļ 1939. gadā šie noteikumi tika atcelti un pieņemti jauni «Izglītības ministrijas Pareizrakstības komisijas atzinumi par latviešu pareizrakstību», ar kuriem gan atkal bija jānāca skolās zinātniski pamatota pareizrakstība, kāda bija pastāvējusi no 1922. līdz 1938. gadam, bet tomēr bija šai rakstībai blakus par «pielaižamām» norādītas dažas «formu divējādības», pēc kurām bija prasījušas dažas toreiz ar lielu varu apbalvotas personas. Šāda rakstības divējādība, pēc kuras laikrakstu vairums un daudz grāmatu iznāca citādā rakstībā nekā skolas grāmatas, stipri traucēja skolas darbu, jo skolēniem rakstība jānācas ne vien teoretiski, bet arī nemanot jāpiesavinās no visām lasītām grāmatām. Tāpat šī divējādība radīja neērtības spiestuvju darbā un, neļaujot burtličiem un korektoriem koncentrēties uz vienu ortogrāfiju, bija par iemeslu daudzām iespieduma kļūdām un biežam abu rakstību sajukumam vienā rakstā. Turpretī nekāda pozitīva labuma šī divējādība ne teoretiski, ne praktiski nedeva.

Tādēļ visu lietpratēju un arī šī 1940. gada sākumā pārorganizētās Pareizrakstības komisijas atzinums bija, ka vēlams visos iespiestos rakstos turēties pie vienas ortogrāfijas —tādas pašas, kāda mācāma skolās, bet to nebija iespējams realizēt, kā jau norādīts, dažu personu pretestības dēļ. Ar notikušām pārgrozībām Latvijas valsts iekārtā šis šķērslis ir zudis un ir iespējams atjaunot latviešu pareizrakstības vienību.

Izveidojot jaunu pareizrakstības noteikumu projektu, ir izlaisti daži agrāko «atzinumu» panti,

kas runā īsti par gramatiku, nevis par pareizrakstību, daži panti bez praktiskas nozīmes un divi panti, kuru saturs nav teoretiski formulējams, bet var tikt izņemts tikai ar Pareizrakstības vārdnīcu, tāpat kā daža laba «atzinumos» vispār neminēta rakstības lieta. Pēc būtības arī šo pantu saturs pa lielākai daļai paliek spēkā.

Pēc projekta pieņemšanas mūsu rakstībā būtu visumā atjaunots tas stāvoklis, kāds bija līdz 1938. gadam — rakstība, kāda visiem skolotājiem un preses darbiniekiem ir jau pazīstama, un būs jāatmet tikai pēdējo pāra gadu pretrunīgie jauninājumi.

Svešvārdu rakstībā līdz Pareizrakstības vārdnīcas iznākšanai paliks dažas neskaidrības, bet tās nekādus lielākus sarežģījumus šo pāra mēnešu laikā neradis, ja ievēros mērenību un iecietību. Tā, piemēram, svešvārdos garums būtu apzīmējams, ar mērenību lietojot 1934. g. Svešvārdu vārdnīcu un 1936. g. Pareizrakstības vārdnīcu un šaubu gadījumos atstājot burtu bez garuma zīmes.»

-